

Liège 26 2006

N O T A E

PRAEHISTORICAE

Liège - 16.12.2006
Groupe de Contact FNRS
« Préhistoire »
« Prehistorie »
Contactgroep

organisation / organisatie

Marcel Otte
Université de Liège
Service de Préhistoire
Place du XX Août 7, Bât A1
BE - 4000 Liège

Marcel.Otte@ulg.ac.be

&

Dominique Bonjean
Kévin Di Modica
asbl Archéologie Andennaise
339d, rue Fond des Vaux
BE - 5300 Sclayn (Andenne)

Scladina@swing.be
www.Scladina.be

coordination / coördinatie

Philippe Crombé
Marc De Bie
Ivan Jadin
Marcel Otte
Michel Toussaint
Philip Van Peer

D / 2006 / 7181 / 1

De identificatie van trends en patronen in jager-verzamelaar activiteit op de loess

Bart VANMONTFORT

Samenvatting

De zichtbaarheid van jager-verzamelaar activiteit in de leemstreek is erg beperkt. Mogelijke oorzaken hiervan zijn de onaantrekkelijkheid van deze streek voor jager-verzamelaaractiviteiten, alsook de tafonomie. Het gebruik van microlieten als chronologische markers lijkt de enige mogelijkheid om deze activiteit zichtbaar te maken en trends en patronen te identificeren.

Sleutelwoorden: mesolithicum, jager-verzamelaars, leemstreek, microlieten.

Dat mesolithische jager-verzamelaars ooit aanwezig waren op de loess-gronden van de Belgische leemstreek, is min of meer een algemeen aanvaard feit. Hetzelfde geldt voor het feit dat deze gronden een pak minder geschikt en aantrekkelijk waren voor hen dan voor de eerste landbouwers van de Bandkeramiek (LBK). Dit alles verklaart de sporadische aard van resten van mesolithische activiteit in deze regio.

Eén van de belangrijkste gevolgen van de zeldzaamheid van deze data, is een schaarste aan onderzoek naar de jager-verzamelaar activiteit op de loess. De studies van R. van de Konijnenburg (1980) en M. Van Assche (o.a., 2005) zijn enkele zeldzame uitzonderingen. Een duidelijk beeld op de (ruimtelijke) patronen van activiteit alsook op de (chronologische) trends die ze kenmerken ontbreekt vooralsnog.

Door het gebruik van microlieten als chronologische markers, proberen we hier verandering in te brengen.

1. Methode

Het grote probleem waarmee de studie naar het Mesolithicum te kampen heeft in de leemstreek, is de algemene schaarste van opgegraven vindplaatsen met in situ materiaal. Behalve enkele uitzonderingen, onder meer in de valleien van de grote rivieren (Oudenaarde-Donk, Namur-Grognon, Liège-Place Saint-Lambert) zijn de meeste aanduidingen beperkt tot geïsoleerde artefacten of (kleine) artefactconcentraties die aan het oppervlak worden teruggevonden. De artefacten waarvan een toewijzing in het vroegholoceen het meest waarschijnlijk is, zijn microlieten, microklingen en -kernen, al dan niet in Wommersomkwartsiet geproduceerd. Door hun vondstcontext en de mogelijkheid van palimpsesten, is het meestal onmogelijk om

een betrouwbare datering van de sites voorop te stellen. Het meest diagnostische element hierin zijn de microlieten. Deze zijn dan ook de meest geschikte elementen om een inzicht te bieden in de activiteiten van vroegholocene jager-verzamelaars. Door microlieten te beschouwen als chronologische markers, kunnen ze trouwens in een analyse gebruikt worden los van de context waarin ze zijn gevonden en de artefacten waarmee ze zijn geassocieerd (Vanmontfort, submitted).

Een zestal microliettypes kan vrij eenvoudig worden onderscheiden: spitsen met ongeretoucheerde basis, spitsen met geretoucheerde basis, spitsen met dekkende retouche, segmenten, driehoeken en trapezia. Hoewel het gebruik van elk van deze types niet scherp en/of absoluut te dateren is, kan in grote lijnen een relatieve sequentie worden aangebracht: segmenten en trapezia zijn eerder oudere types, terwijl trapezia nagenoeg uitsluitend in het laatmesolithicum voorkomen. Spitsen met dekkende retouche bevinden zich chronologisch tussen deze beide groepen in. Spitsen met ongeretoucheerde en geretoucheerde basis overlappen wellicht in gebruik met de andere types, maar ongeretoucheerde basissen kunnen in het algemeen als ouder worden gezien dan spitsen met geretoucheerde basis.

Om een inzicht te krijgen in de ruimtelijke en chronologische verschillen in jager-verzamelaar activiteit moeten de microlieten-datasets worden vertaald naar chronologische trends. Hiervoor wordt de vroegholocene jager-verzamelaar activiteit in vier perioden ingedeeld (Ducrocq, 2001), die overeenkomen met de chrono-stratigrafische entiteiten preboreaal, vroegboreaal, laatboreaal en atlanticum. De vertaling van de microlietenfrequenties naar deze vier fasen gebeurt door middel van een toewijzingsfactor. In deze toewijzingsfactor wordt rekening gehouden met het geschatte belang van een periode voor een bepaald

microliettype, met de duur van de vooraf vastgestelde perioden en met de veronderstelling van een vrij homogene samenstelling van microlieten binnen éézelfde periode¹. Het resultaat is een tabel met aantallen microlieten per geografisch onderscheiden entiteit en per chronologische fase die kan dienen als een *proxy* voor jager-verzamelaar activiteit.

2. Resultaten

In eerste instantie werd deze berekening uitgevoerd op een dataset uit Henegouwen en Brabant, samengesteld op basis van de inventarissen van

1. De volledige argumentatie en berekening is in detail na te lezen in Vanmontfort (submitted).

R. van de Konijnenburg (1980) en M. Van Assche (o.a., 2005). Het resultaat werd vergeleken met gegevens bekomen voor het Ourthebekken (Gob, 1981), het Hageland (Vermeersch, 1976) en vier regio's in het Maasdal (Wansleeben & Verhart, 1998; Wansleeben & Verhart, 1990). De bruikbaarheid van de methode voor het identificeren van chronologische en ruimtelijke verschillen in jager-verzamelaar activiteit werd bevestigd door deze vergelijking (Vanmontfort, submitted).

Uit de analyse komen een aantal opmerkelijke resultaten naar voren. Voor wat betreft de jager-verzamelaar activiteit in de Henegouwse en Brabantse leemstreek, kan een significant ruimtelijk verschil in trend worden onderscheiden. In de dataset uit Henegouwen is veruit de meeste activiteit toe te schrijven aan het laatboreaal, terwijl in die uit Brabant op dat ogenblik net een veel kleinere activiteit merkbaar

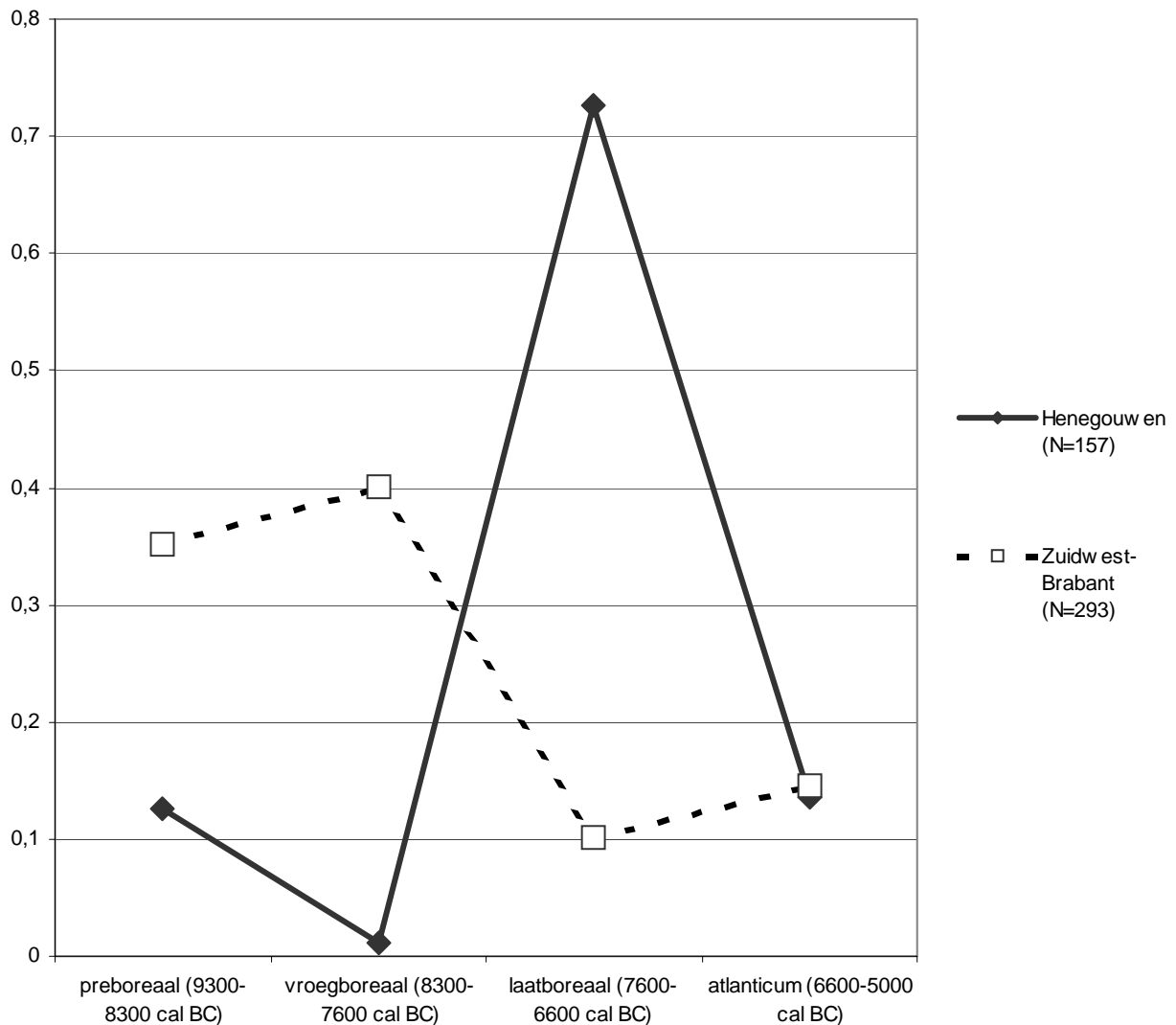

Fig. 1 – Trends in Henegouwen en Zuidwest-Brabant.

is ten opzichte van de voorgaande perioden. In het atlanticum daarentegen, blijkt Henegouwen plots een veel minder dense activiteit te kennen, terwijl in Brabant van een terugval geen sprake lijkt (fig. 1).

Door de beperkte chronologische resolutie van de data, blijft het vrij moeilijk om deze verschillen te verklaren. Omgevingsfactoren zoals de groeiende dichtheid van het laatboreaal en atlantisch bos zijn het meest waarschijnlijk voor de boreale terugval in Brabant. Ze kunnen ook onrechtstreeks de activiteitsgroei in Henegouwen verklaren, door een ruimtelijke verschuiving van jager-verzamelaar activiteit te veronderstellen. In Brabant zou aldus reeds in het laatboreaal een evenwicht in de activiteit zijn bereikt. Het is echter onwaarschijnlijk dat dezelfde factoren verantwoordelijk zijn voor de spectaculaire terugval in activiteit in Henegouwen tussen het laatboreaal en het atlanticum. Wat dan wel aan de grondslag ligt van deze verandering blijft vooralsnog een open vraag.

Toekomstig onderzoek zal zich voornamelijk richten op een regionale uitbreiding van de analyse en op het verfijnen van de resolutie voor het atlantische mesolithicum. Dit laatste moet mogelijk maken om na te gaan in hoeverre de geobserveerde verschillen in trends en patronen voor het atlanticum gelieerd zijn met de komst van het neolithicum.

Dankwoord

Dit onderzoek is deel van het onderzoeksprogramma « From Hardinxveld to Noordhoorn. From Forager to Farmer » van de Universiteit Leiden, gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) in het kader van het « Oogst van Malta »-programma.

Bibliografie

DUCROCQ T., 2001. *Le Mésolithique du bassin de la Somme : Insertion dans un cadre morpho-stratigraphique, environnemental et chronoculturel*. Publications du Centre d'Études et de Recherches Préhistoriques, 7, Université des Sciences et Technologies de Lille, Villeneuve d'Ascq.

GOB A., 1981. *Le Mésolithique dans le bassin de l'Ourthe*. Société wallonne de paléontologie, Mémoire, 3, Liège.

VAN ASSCHE M., 2005. Aperçu sur le mésolithique des régions d'Ath et de Mons (Hainaut). *Amphora*, 83: 42-82.

VAN DE KONIJNENBURG R., 1980. *Het Mesolithicum in Henegouwen en Brabant ten zuiden van de lijn Roosdaal - Brussel - Orp-Jauche*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, Leuven.

VANMONTFORT B., submitted. Forager-farmer connections in an 'unoccupied' land: The start of the neolithisation process on the western edge of LBK territory. *Journal of Anthropological Archaeology*.

VERMEERSCH P. M., 1976. *Steenijdmateriaal uit het Noordelijk Hageland*. Oudheidkundige Repertoria, Reeks B, 11, Nationaal Centrum voor Oudheidkundige Navorsingen in België, Bruxelles.

WANSLEEBEN M. & VERHART L. B. M., 1998. Graphical analysis of regional archaeological data. The use of site typology to explore the Dutch Neolithization process. *Internet Archaeology*, 4 (= http://intarch.ac.uk/journal/issue4/wansleeben_index.html).

WANSLEEBEN M. & VERHART L. B. M., 1990. The Meuse Valley Project: the transition from the Mesolithic to the Neolithic in the Dutch Meuse Valley. In: Vermeersch P.M. & Van Peer P. (eds.), *Contributions to the Mesolithic in Europe*, Leuven University Press, Leuven: 389-402.

Bart Vanmontfort
 Faculteit der Archeologie (Universiteit Leiden)
 p/a Eenheid Prehistorische Archeologie
 Geo-Instituut
 Celestijnenlaan, 200E
 BE -3001 Leuven (Heverlee)
 bart.vanmontfort@geo.kuleuven.be